

Kurjad
tamed

Looduse
lood

Amy Stewart

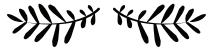
Kurjad taimed

Taim, mis tappis Sokratese ja
teised botaanilised kurikaelad

Inglise keelest tõlkinud
Krista Kallis

 TÄNAPÄEV

Originaali tiitel:

Amy Stewart

Wicked plants.

Algonquin Books / Workman Publishing, 2009

Avaldatud kookkuleppel Algonquin Books of Chapel Hilliga,
mis kuulub Workman Publishing Company, Inc. koosseisu.

© 2009 Amy Stewart

Toimetanud Anu Rooseniit

Kujundanud Liis Karu

Tõlge eesti keelde © Krista Kallis ja Tänapäev, 2017

ISBN 978-9949-85-098-3

www.tnp.ee

Trükitud OÜ Greif trükikojas

PSB-le

*Kas ei kiirusta maapind – kaastundest ta vastu – täitma oma
pahelist eesmärki ja tervitama teda mürgiste põõsastega...*

*Kas ei vaju ta äkitselt maasse, jättes endast maha tühja ja
neetud paiga, kus teatud aja pärast võib näha surmatoovat maa-
vitsa, kontpuud, koerapöörirohtu ja kõiki muid kurje taimi, mis
sellesse kliimasse sobivad, kõik võikalt vohamas?*

NATHANIEL HAWTHORNE „Tulipunane kirjatäht”

S I S U K O R D

Arvestage, et teid on hoiatud! **9**

Käoking **15**

Noolemürgid **18**

Amasoonase kaapiväät **23**

Nägemuse-rögajuur **23**

Beetli-areekapalm **27**

Riitsinus **31**

Katsumus- ehk ordaalmürgid **34**

Kokapõõsas **39**

Boyotillo **43**

See toataim võib jääda teie viimaseks **46**

Must belladonna **51**

Mürgine kribulill **55**

Surmatoov õhtusöök **57**

Harilik tungaltera **65**

Saatuslik seen **68**

Kariibi paprika **73**

Koerapöörirohi **77**

Kuradi baarmen **79**

Kultus-ibooga **85**

Ogaoun **89**

Kriminaalsed botaanilised sugukonnad **92**

Katapõõsas **99**

Tapjvetikas **103**

Peatuge ja nuusutage ambroosiat **106**

Hõlmine pueraaria **113**

Surmamuru **116**

S I S U K O R D

Kurjanaiserohi	121
Mängu tuleb päike	123
Õun-surmapuu	127
Ära praegu vaata	129
Alraun	135
Kanep	139
Harilik oleander	143
Keelatud aed	146
Unimagun, oopiumimoon	153
Kohutav bukett	156
Barbadose tsesalpiinia	161
Peioote-uimakaktus	165
Psühhedeelsed taimed	168
Täpiline surmaputk	173
Harilik kukesaba	177
Massihävitustaimed	180
Mürgileht	185
Kee-palvehernes	189
Kohutavad mürgipuud	191
Palmleht	195
Kas kassi seitsmest elust piisab?	197
Valu-nõgespuu	201
Saage tuttavaks nõgestega	203
Harilik strühniinipuu	207
Oja-põrgukoerapuu	211
Lihasoõjataimed	214
Vääristubakas	219
Mürgised sinivetikad	223

S I S U K O R D

Varju ja kata end	226
Mürkputk	231
Vesihüatsint	235
Ühiskonna heidikud	238
Vilistav akaatsia	245
Arvake, kes õhtusöögile tuleb?	248
Nõgeselehine vesikanep	253
Ära astu mulle peale	256
Jugapuu	261
Vastumürk	264
Briony	265
Jonathon	266
Mürgiaiad	267

ARVESTAGE, ET TEID ON HOIATATUD!

Puu puistab mürgiseid pistodasid; läikiv punane seeme seiskab südame töö; põõsas põhjustab talumatut valu; roniväät uimastab; põõsa leht päästab valla sõja. Taimeriigis varitseb hoomamatu kurjus.

Oma 1844. aastal ilmunud loos „Rappaccini tütar” kirjeldas Nathaniel Hawthorne vanemaealist arsti, kes hoolitses saladusliku, müüriiga ümbritsetud mürgitaimede aia eest. Vana mees käitus oma põõsaste ja metsviinapuude juuresolekul nagu „keegi, kes kõnnib pahede – selliste, nagu metsikud loomad, surmatoovad maod või kurjad vaimud – seas, kes – kui neile hetkekski voli anda –, toovad talle kaela mingi kohutava paratamatuse.” Loo kangelane, noor Giovanni, jälgis toimuvat aknast ja leidis, et „näha sellist julgusepuudust inimesel, kes hoolitseb aia eest, mis on ometi kõige lihtsam ja süütum inimese tööde seas”, on äärmiselt häiriv.

Süütum? Giovanni nägi oma akna all olevat rikkalikku taimestikku just sellisena, nagu näeb oma aedu ja metsiku looduse taimi enamus meist – meil on nende vastu mingi naiivne usaldus. Kõnniteele mahavisatud kohvitopsi ei võta me kunagi üles, et sealt juua, ent matkal olles näsime tundmatuid marju, nagu oleksid need seal nimme meie ahvatlemiseks. Tundmatust puukoorest ja lehtedest valmistatud ravimtee tõmmise puhul, mida sõber jagab kõigile, eeldame, et kõik loodusest pärinev peab olema ohutu. Ja kui meie elamisse saabub väikelaps, siis tormame pistikupesadele kaitsmeid panema, ent ei tee väljagi kõõgis

S I S S E J U H A T U S

asuvast toataimest ega eesukse ees laiutavast põõsast – ja seda hoolimata faktist, et elektri tõttu saab igal aastal Ühendriikides viga 3900 inimest, taimedest saab aga kahjustada koguni 68 847.

Võite aastaid oma aeda harida, ilma et kunagi tunnetaksite sellise taime nagu käoking halba mõju – selle taime röömsaimelised sinised õied sisaldavad mürki, mis toob kaasa lämbumissurma. Võite matkates läbida suuri vahemaid ning ealeski mitte kokku puutuda *coyotillo* (*Karwinskia humboldtiana*) põõsaga, mille marjad põhjustavad aeglast, kuid surmavat halvatust. Ent ühel päeval võib taimeriigi tumedam pool end teile ilmutada ja kui see juhtub, peaksite olema selleks valmis.

Ma ei kirjutanud seda raamatut, et hirmutada inimesi loodusest eemale hoidma. Tegelikult on eesmärk hoopis vastupidine. Arvan, et meile kõigile teeb rohkem looduses viibimine head – ent peaksime alati aru saama, et loodus on võimas. Elan California liigendatud põhjarannikul ja igal suvel hiilib Vaikne ookean rannaliival päeva nautiva perekonna selja taha ja nõuab mõne inimese elu. Need meie seast, kes siin elavad, teavad, et niiniimetatud tapja-lained võivad ilma mingi hoiatuseta kellelki elu võtta. Armastan ookeani, ent ma ei pööra talle kunagi selga. Taimed väärivad samasugust valvsat austust. Nad võivad meid toita ja tervendada, ent ka hävitada.

Mõne selles raamatus esineva taimega on seotud üsnagi skandaalsed lood. Üks taim tappis Abraham Lincolni ema. Üks põõsas muutis Frederick Law Olmsted, Ameerika kõige kuulsama maastikuarhitekti, peaaegu pimedaks. Üks õitsev sibullill tõi Lewise ja Clarki ekspeditsioonile kaela haiguse. Surmaputk

S I S S E J U H A T U S

tappis Sokratese, ning kõige pahelisem taim kõigist – tubakas – on nõudnud 90 miljoni inimese elu. Stimuleeriva toimega väike kokapõõsas Columbias ja Boliivias on ajendanud üleilmset narkosõda, ning upsujuurt kasutasid Vana-Kreeka elanikud ühes ajaloo kõige varasemas keemiasõjas.

Taimed, mis on koletislikult halbade kommetega, väärivad samuti, et neid tuntaks: pueraariad on Ameerika lõunaosariikides õginud sõidukeid ja hooneid ning Jacques Cousteau Monaco akvaariumist valla pääsenud tapjaveetikas lämmatab jätkuvalt ookeanipõhja taimestikku kogu maailmas. Kohutav laibalill haiseb surnukehade järele, lihasööja kanntaim, *Nepenthes truncata* on suuteline nahka pistma hiire; vilistav okkiline akaatsia pakub peavarju agressiivsete sipelgate armeele, kes ründavad kõiki, kes puu lähedale satuvad. Isegi mõned väljastpoolt taimeriiki pärit vaheetikkujad, nagu näiteks hallutsinogeensed seemned ja mürgised vetikad, väärivad oma paheliste kommete tõttu kohta selles raamatus.

Kui raamat teid lõbustab, ehmatab ja valgustab, siis olen oma ülesandega hakkama saanud. Ma pole botaanik ega teadlane, pigem ikka kirjanik ja aednik, kes on loodusmaailmast võlutud. Siit raamatust leiab kõige põnevamad ja kurjemad taimed tuhandetest, mis maailmas kasvavad. Ja kui kahtlustate, et keegi on saanud taimest põhjustatud mürgistuse, ärge palun kulutage väärtuslikku aega, et siit raamatust sümptomeid või diagnoosi otsida. Ehkki kirjeldan paljude mürkide võimalikku või tõenäolist mõju, võib nende mõjususe suuresti sõltuda taime suurusest, kokkupuute kellaajast, temperatuurist, kõne all oleva taime osast või sellest, kuidas seda söödi. Ärge püüdke seda ise

S I S S E J U H A T U S

välja nuputada! Helistage otsekohe mürgistusteabekeskusse – Eestis on infoliini nr 16662, välismaalt helistades +372 626 9390 – ja püüdke saada esmaabi.

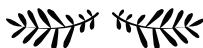
Ja lõpuks – ärge eksperimenteerige tundmatute taimedega ega alahinnake taimede väge. Aias kandke kindaid, matkara-jal mõelge järele, enne kui neelate alla mingi marja või viskate mõne juure potti. Kui teil on väikesed lapsed, õpetage neile, et taimi ei tohi suhu toppida. Kui teil on lemmikloomi, eemaldage nende keskkonnast ahvatlevad mürgised taimed. Taimeistikute tööstus on mürgiste taimede määratlemisel kohutavalt hooletu – andke oma aiakeskusele teada, et soovite teid ohustada võivate taimede varustamist mõistliku ja täpse informatsiooniga. Kasutage mürgiste, raviotstarbeliste ja söödavate taimede määramiseks usaldusväärseid allikaid. (Internetis ringleb suur hulk valeinfot, selle usaldamisel võivad olla traagilised tagajärjed.) Ma ei kohkunud raamatusse kaasamast joobnustavaid taimi, ent ei teinud seda mitte julgustamise, vaid hoiatamise eesmärgil.

Tunnistan, et olen taimeriigi kriminaalsest elemendist lummatud. Mulle meeldivad head võllaroad, olgu siis tegu aianäitusel väljapandud tohutu kütus-piimalillega, söövitava mahlaga pliiats-kaktusega, mis tekitab nahale rante, või kõrbes õitseva hallutsinogeense sorti-ogaõunaga. Nende väikeste süngete saladuste jagamises on midagi veetlevat. Ja need saladused ei hiili ringi kusagil kaugel džunglis, need on peidus meie endi aedades.

KÄOKING
Aconitum napellus

SUGUKOND: Ranunculaceae

KASVUKOHT: rammus ja niiske aiavald,
parasvöötme kliima

LEVILA: Euroopa

RAHVAPÄRASED NIMETUSED¹:

hundimürk, mungakapuuts, kitsekakar

1856. aastal sai õhtusöök Šotimaal Dingwalli külas kohutava lõpu. Teenija oli saadetud välja mädarõigast kaevama, kuid selle asemel kaevas ta üles käokinga, mida tuntakse ka mungakapuutsi nime all. Kokk, kes ei tundnud talle toodud vale koostisainet ära, riivis seda praekastmesse ning tappis nii silmpilkselt õhtusöögil külalistena viibinud kaks preestrit. Teised külalised küll haigestusid, ent jäid elama.

Isegi tänapäeval aetakse käokinga kergesti segamini söödava ravimtaimiga. Seda tugevat madalakasvulist rohtjat mitmeaastast taime leidub aedades ja looduses kogu Euroopas ja kõikjal Ühendriikides. Siniste õite ohted annavad taimele inglispärase rahvaliku nime „mungakapuuts”, sest kõige ülemine kroonleht on kiivri või kapuutsi kujuga. Taime kõik osad on äärmiselt

---

¹ Siin ja edaspidi on tõlgitud ingliskeelsed nimetused ja lisatud ka Eestis käibel olevad, kui need on olemas. Muukeelsed on jäetud tõlkimata.

SURMA PÕHJUSTAV

mürgised. Aednikel peaks taimetele lähenedes alati kindad käes olema ning matkasellid ei tohiks lasta end ahvatleda selle valgest porgandikujulisest juurest. Kanada näitleja Andre Noble suri käokinga põhjustatud mürgistusse pärast kokkupuudet taimega 2004. aastal matkal.

Mürk, alkaloid nimega akonitiin halvab närve, langetab vererõhku ja lõpetab viimaks südame töö. (Alkaloidid on orgaanilised ühendid, millel on paljudel juhtudel inimestele või loomadele mingi farmakoloogiline mõju.) Taime või selle juurte allaneelamine võib kaasa tuua ägeda oksendamise ning seejärel surma lämbumise tagajärjel. Isegi juhuslik kokkupuude nahaga võib põhjustada tundetust/kangestust, pakitsust ja südamerütmihäireid. Akonitiin on niivõrd tugevatoimeline, et natsiteadlased leidsid sellele kasutuse mürgitatud kuulide koostises.

Kreeka mütoloogia kohaselt kasvas surmatoov käoking välja kolme peaga põrgukoera Kerberuse süljest, kui Herkules ta Hadesest välja tiris. Legendi järgi sai ta teise inglispärase rahvaliku nimetuse – hundimürk – tänu sellele, et Kreeka jahimehed kasutasid seda huntide jahtimisel sööda- ja noolemürgina. Tuntus nõiajoogina keskajal kindlustas taimetele staarirolli Harry Potteri lugudes, kus professor Snape pruulib seda oma abilise Remus Lupini jaoks, kui see libahundiks moondub.

S U R M A V

SAAGE TUTTAVAKS SUGULASTE GA

Käokingaga on suguluses sama kaunid sinine ja valge pööris-käoking (*Aconitum cammarum*); kukekannuse sarnane *Aconitum carmichaeli* ja kollane käoking (*Aconitum lycoctonum*), mida ingliskeelne maailm tunneb rohkem hundimürgina.

*Tuntus nõiajoogina keskajal
kindlustas taimede staarirolli Harry
Potteri lugudes, kus professor Snape
pruulib seda oma abilise
Remus Lupini jaoks.*

